

“ผัวเมีย” : ความหลากหลายทางความหมาย*
/phǔa/ /mia/ : THE DIVERSITY OF MEANING

¹ภัสร์วริญญ์ เอี่ยมสอาด Bhasrvarin Iamsa-ard ²วิไลศักดิ์ กิ่งคำ Wilaisak Kingkham
^{1,2}มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ Kasetsart University, Thailand
E-mail: arpond.ia@ku.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งเสนอความหลากหลายทางความหมายของคำว่า “ผัวเมีย” และรูปภาษาอื่นที่มีความหมายเดียวกัน ได้แก่ “สามี” “สวามี” “ภริยา” และ “ภรรยา” ในกฎหมายลักษณะผัวเมียของแต่ละสมัย และเอกสารเชิงประวัติที่ร่วมสมัยกัน รวมถึงมิติทางความหมายในภาษาไทยปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นความเป็นพลวัตของภาษา คำว่า “ผัวเมีย” ในอดีต หมายถึง ชายหรือหญิงที่เป็นคู่ครองกัน มีภาระผูกพันต่อกันทั้งทางนิติบัญญัติและพฤตินัย เมื่อพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม กฎหมายลักษณะผัวเมีย พุทธศักราช 2473 ประกาศใช้ กำหนดให้ “ผัวเมีย” หรือ “สามีภริยา” ซึ่งเป็นรูปภาษาที่ใช้ในพระราชบัญญัติดังกล่าว จะต้องจดทะเบียนสมรสเท่านั้น ดังนั้นกฎหมายนี้จึงเป็นการนิยามความหมายของ “ผัวเมีย” ในอีกมิติหนึ่งด้วย อย่างไรก็ตาม ในภาษาไทยปัจจุบันคำดังกล่าวเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ทำให้สามารถนำคำนี้ไปใช้ในหลายบริบทมากขึ้น และมีความหมายที่ไม่สอดคล้องกับกฎหมายลักษณะผัวเมียทั้งอดีต ปัจจุบันและพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งเป็นผลจากการใช้ของผู้ใช้ภาษาแต่ละบุคคลในแต่ละทำเนียบภาษา รวมถึงมโนทัศน์เกี่ยวกับศักดิ์ศรีของภาษาด้วย

คำสำคัญ: ผัว, เมีย, ความหลากหลายทางความหมาย

Abstract

The article aimed to present the diversity of meaning of /phǔa/ /mia/ and the synonyms: /sǎ:mi:/, /sâwǎ:mi:/, /phârija:/ and /phanrâja:/ in the spouse law and diachronic documents. Likewise, this article also indicated the meaning in current Thai that related to the dynamic of language. /phǔa/ /mia/ in the past signified that man or woman who were a spouse in legality and behavior. Since the spouse law Amendment Act, B.E. 2473 (1930) came into force, this Amendment Act enacted /phǔa/ /mia/ or /sǎ:mi:/ /phârija:/, the forms in this Amendment Act, had to register a marriage certificate. Therefore, it was a definition in another way. However, these words were highly changed in current Thai. These words can be used in

various contexts that differed from the spouse law and Royal Institute Dictionary. This phenomenon caused by speakers in each register and concept about the prestige of language.

Keywords: /phūa/, /mia/, The Diversity of Meaning.

บทนำ

ภาษาเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอจึงสามารถใช้สื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ภาษา การเปลี่ยนแปลงของภาษาเกิดขึ้นจากหลายปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยภายนอกเป็นผลจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่กัน ปัจจัยภายในเกิดขึ้นจากความซับซ้อนในภาษา มีปัจจัยจากตัวผู้ใช้ภาษาช่วยสนับสนุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพยายามใช้ภาษาที่สังคมมองว่ามีศักดิ์ศรีเหนือกว่าการใช้อีกรูปแบบหนึ่ง (จรัลวิไล จรุงโรจน์, 2557) การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงทางความหมายของคำซึ่งได้รับอิทธิพลจากการใช้คำของผู้ใช้ภาษาแต่ละสมัย

คำว่า “ผัวเมีย” เป็นตัวอย่างของคำที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความหมาย มีรูปภาพอื่นๆ ที่มีความหมายเดียวกัน ได้แก่ “สามี” “สวามี” “ภรรยา” และ “ภริยา” เป็นคำยืมจากภาษาบาลีสันสกฤตซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) นิยามความหมายไว้สอดคล้องกัน คือ หญิงหรือชายที่เป็นคู่ครองกัน

อย่างไรก็ตาม การใช้คำดังกล่าวในภาษาไทยปัจจุบันจะเกี่ยวข้องกับระดับความสุภาพและความเป็นทางการของการสนทนา กล่าวคือ ผู้ใช้ภาษาถือว่า “สามี” “ภริยา” และ “ภรรยา” อยู่ในระดับภาษาทางการ แม้ว่าคำว่า “ผัวเมีย” จะเป็นคำดั้งเดิมในภาษาไทยก็ตาม ซึ่งเมื่อสืบย้อนจากเอกสารเชิงประวัติจะพบคำนี้ในสมัยสุโขทัยเป็นอย่างน้อย

นอกจากนี้คำว่า “ผัวเมีย” ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ เช่น วลี “สามีแห่งชาติ” หรือการนำคำข้างต้นไปเรียกความสัมพันธ์แบบคู่รักของวัยรุ่นไทยในปัจจุบัน ดังนั้นคำว่า “ผัวเมีย” รวมถึงรูปภาพอื่นๆ ที่มีความหมายอย่างเดียวกัน จึงมีความหลากหลายทางความหมายอันแสดงมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาในแต่ละสมัย ซึ่งเป็นประเด็นที่นำศึกษาต่อไป

บทความวิชาการเรื่อง “ผัวเมีย” : ความหลากหลายทางความหมาย จะนำเสนอคำดังกล่าวในมิติของกฎหมายลักษณะผัวเมียและเอกสารเชิงประวัติที่ร่วมสมัยกัน เพื่อแสดงความหมายของคำและสะท้อนลักษณะสังคมในแต่ละสมัย ตลอดจนพลวัตทางความหมายและการใช้คำว่า “ผัวเมีย” ในภาษาไทยปัจจุบันผ่านแหล่งข้อมูลออนไลน์ต่างๆ อาทิ Facebook Twitter และเว็บไซต์ข่าว ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะภาษาที่มีใช้จริงในปัจจุบัน

“ผัวเมีย-สามีภรรยา” ในกฎหมายกฎหมายลักษณะผัวเมียและเอกสารเชิงประวัติ

“ผัวเมีย” หรือ “สามีภรรยา” เป็นสถานภาพรูปแบบหนึ่งเกิดขึ้นเมื่อชายหญิงเริ่มสร้างครอบครัวอันเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญที่สุด เนื่องจากมีบทบาทสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมนุษย์ทุกคน (พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุษย์, 2550) ดังนั้น กฎหมายไทยจึงกำหนดบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับสามีภรรยา โดยกล่าวถึงการหมั้นหมาย การสมรส การหย่าร้างและภาระผูกพันที่มีต่อกันแตกต่างกันในแต่ละสมัย สะท้อนให้เห็นมุมมองทางความหมายของคำว่า “ผัวเมีย” และ “สามีภรรยา”

กฎหมายลักษณะผัวเมียในสมัยสุโขทัยได้รับอิทธิพลจากธรรมเนียมและวัฒนธรรมอินเดีย ผ่านทางชนชาติขอมและมอญ (กมลวรรณ อยู่วัฒนะ, ม.ป.ป.) กฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งร่วมสมัยกัน คือ มังรายศาสตร์ หรือวินัยมัยมังราย เป็นกฎหมายของพระเจ้ามังราย กษัตริย์ล้านนาและเป็นพระธรรมศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดของเมืองเชียงใหม่

มังรายศาสตร์มีต้นฉบับจำนวนมาก ทั้งที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์และชำรุด อาทิ มังรายศาสตร์ ฉบับวัดกิตติวงศ์ ฉบับวัดศิริชัยนิมิต ฉบับวัดหนองเจือก และฉบับวัดแม่ คือ (ทุนศรี บัญช, 2535) จัดเป็นกฎหมาย ที่ครอบคลุมการเมืองการปกครองของสมัยดังกล่าวในทุกมิติ อย่างไรก็ตามประเสริฐ ณ นคร (2515) สันนิษฐานว่า ต้นฉบับที่เก่าแก่ที่สุดของกฎหมายมังรายศาสตร์ คือ ฉบับวัดเสาไห้ โดยมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายลักษณะผัวเมีย ประกอบด้วย ลักษณะหมั้น ลักษณะหย่า และการแบ่งสินสมรส ดังตัวอย่าง

“ลักษณะผัวเมียหย่ากัน มีดังนี้ มาตรา 1 ผู้ชายไปอยู่กับผู้หญิง นำเงินไปคำรักคำขั้น นำเงินไปซื้อที่อยู่ถนอน นำเงินไปเปลอยลาวน แลเป็นการรักเคารพต่อตาแม่ยายเมื่อเขาทั้งสองอยู่ด้วยกันไม่ได้ ทั้งคู่ไม่มี ความผิด แต่จะหย่ากัน ให้คืนเงินคำขั้นให้แก่ผู้ชาย...”

(ประเสริฐ ณ นคร, 2515)

มังรายศาสตร์ ฉบับวัดเสาไห้ เป็นฉบับที่ผ่านการปริวรรตและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยปัจจุบัน ณ ขณะนั้น ผู้ปริวรรตนำคำว่า “สามีภรรยา” ซึ่งเป็นคำยืมจากภาษาบาลีมาใช้แทนคำว่า “ผัวเมีย” ดังตัวอย่าง

“ผิตายทั้งสามีภรรยา ให้สมบัติเป็นของพ่อแม่พี่น้องฝ่ายหญิง ถ้าพ่อแม่พี่น้องฝ่ายหญิงไม่มี ให้สมบัติ เป็นของพ่อแม่พี่น้องฝ่ายชาย”

(ประเสริฐ ณ นคร, 2524)

แม้ว่ามังรายศาสตร์ ฉบับวัดเสาไห้ จะผ่านการเรียบเรียง แต่ผู้ศึกษาสันนิษฐานว่ามีความเป็นไปได้ สูงที่จะปรากฏคำว่า “สามีภรรยา” ในภาษาไทยสมัยนั้นร่วมกับคำว่า “ผัวเมีย” เนื่องจากภาษาไทยสมัยสุโขทัย ได้รับอิทธิพลจากภาษาบาลีสันสกฤต ดังที่ปรากฏในจารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 12-17 ว่า

“ผู้ท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาทรงศีล เมื่อพระราชทุกคน เมื่อโอภพรรชากรานกฐิน เดือนถึงจิง แล้ว เมื่อกรานกฐินมีพนมเบ็ย พนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนนั้ง หมอนโนน บริพารกฐินโอยทานแลปีแล้ ญิบล้านไปสุดญัตติกฐินถึงอรัญญิกพูน”

(ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2562)

มังรายศาสตร์ ฉบับนอตอง ต้นฉบับของกงสุลฝรั่งเศสประจำเชียงใหม่ ชื่อ “นอตอง” (ทุนศรี บัญช, 2535) ปรากฏใช้คำว่า “ลูกเมีย” สันนิษฐานว่า มีการใช้คำว่า “ผัว” ด้วย เนื่องจากเป็นคู่คำที่เกิดคู่กัน ดังตัวอย่าง

“...อนึ่งตัดดับอำนาจอาญาข่มเหงแลตัด อนึ่งชิงเอาข้าวของ ลูกเมียเงินแลตัด 2 อนึ่งผู้หญิงตัด 3 อนึ่งตัดเมื่อคืน 4 อนึ่งตัวหากตัดที่เรือนตัว 5 อนึ่งตัดความยังที่สังัด 6 ...”

(ประเสริฐ ณ นคร, 2524)

คำว่า “เมีย” ปรากฏในกฎหมายล้านนาโบราณ ประเภทธรรม คือ ธรรมมูลกัณฑ์ไตร ฉบับวัดผา บ่อง มีลักษณะเป็นธรรมเทศนาที่เล่าเรื่องยาวต่อเนื่องกันในกฎหมาย ดังตัวอย่าง

“...เมื่อนั้นโชตราชหันมูลกัณฑ์ไตรกุมมารได้ 16 ปี พญาอุษาภิเสกนามมูลกัณฑ์ไตรกุมมารี หือเปนเมียแก่เจ้ามูลกัณฑ์ไตรแล้ว ตั้งราชกุมมารไว้ในที่เป็นราชบุตรหัน...”

(คณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2526)

ประเด็นสำคัญในกฎหมายธรรมนูญมุลักษณ์ไตร ฉบับวัดผาบัง คือ การใช้คำว่า “เมีย” กับชนชั้นสูง คือ เจ้ามุลักษณ์ไตร แสดงให้เห็นว่า “เมีย” เป็นคำที่สามารถใช้ได้กับทุกชนชั้นสังคม และไม่เกี่ยวข้องกับ ความสุภาพหรือไม่สุภาพอย่างไรในภาษาไทยปัจจุบัน

เอกสารเชิงประวัติอื่นๆ ที่ร่วมสมัยกัน อาทิ จารึกลานเงินเสด็จพ่อพระยาสอย ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 6-8 ดังตัวอย่าง

“ขอมิขุมเงินขุมทอง อาจให้ทานขอมิ เมียแก้ว ลูกแก้ว หลานแก้ว มนตรีแก้ว ช่างแก้ว โยธาแก้ว...”
(ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2550)

รวมถึงไตรภูมิกถา ผูก 3 เลขที่ 6057 ก็ปรากฏคำดังกล่าวเช่นกัน ดังตัวอย่าง

“อนึ่งเมื่อเขาเรารักกันแลจอยด้วยกันแรกเปนผู้เปนเมียกันวันนั้นแมแลลูกกดี พอแลลูกกดีเขาบ หอนได้กันเปนผู้เปนเมียเพราะว่าเขาผู้นั้นเป็นคนนักบุญ แลเทพยดาหากตกแดงเขาให้เปนธมมาเขาแล”
(กรมศิลปากร, 2555)

ข้อความจากไตรภูมิพระร่วงสนับสนุนนอร์ธลักษณะความสัมพันธ์ทางเพศของ “ผู้เมีย” อย่างไร ก็ตามมีแนวโน้มสูงที่สมัยสุโขทัย คำว่า “ผู้เมีย” จะปรากฏใช้มากกว่า “สามีภรรยา” ซึ่ง “สามีภรรยา” อาจใช้ เฉพาะบางทำเนียบภาษา คือ ทำเนียบภาษาพระพุทธรศาสนา นอกจากนี้ผู้ศึกษาตั้งข้อสังเกตเบื้องต้นว่า คำว่า “ผู้” ปรากฏน้อยกว่า “เมีย” คาดว่าเกิดจากสถานะทางสังคมของชายสูงกว่าหญิงหรือภรรยาเป็นสมบัติของ สามี รวมถึงหญิงไม่มีโอกาสทางการศึกษาและการปกครองเทียบเท่าชาย ดังนั้นกฎหมายและเอกสารอื่นๆ จึงถูกสร้างขึ้นในมุมมองของฝ่ายชายหรือกล่าวถึงฝ่ายตรงข้าม คือ ฝ่ายหญิง มากกว่า

กฎหมายลักษณะผู้เมียสมัยอยุธยา เรียกว่า “พระไอยการลักษณะผู้เมีย” เป็นบทบัญญัติที่ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของครอบครัว บัญญัติขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1904 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 1905 (แลงการ์ด โรเบิร์ต, 2489)

พระไอยการลักษณะผู้เมีย กำหนดให้การสมรส จะต้องเกิดขึ้นเมื่อฝ่ายหญิงไม่เป็นภรรยาของชาย อื่นอยู่ก่อนแล้ว หากหญิงมีความสัมพันธ์เชิงชู้สาวกับชายอื่นที่มีใช่สามีจะเป็นเพียงชายชู้เท่านั้น และชายชู้ จะต้องส่งหญิงคืนสามี แสดงให้เห็นว่า ความหมายของ “ผู้เมีย” ตามพระไอยการลักษณะผู้เมีย ไม่ได้เกี่ยวข้องกับ เพศสัมพันธ์เท่านั้น แต่สถานภาพของผู้เมียมาจากบทบัญญัติทางกฎหมายและสอดคล้องกับหลักศีลธรรม ดังตัวอย่าง

“มาตราหนึ่ง ผู้ใดทำชู้ด้วย แลชายชู้นั้นจะเอาเมียท่านมาเปนเมียตน ท่านว่าอย่าฟังให้ ให้ส่งหญิง นั้นให้แก่ผู้มันจงได้ เข้าเมียแลบาดเบียเท่าใดให้ไหมท่านนั้นให้แก่ผู้จงสิ้น”

(สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, ม.ป.ป.)

นอกจากนี้ในพระไอยการลักษณะผู้เมีย ยังกล่าวถึงการสมรสกับภิกษุสามเณร ซึ่งกำหนดไว้ อย่างชัดเจนห้ามภิกษุมีภรรยา หากฝ่าฝืนถือว่า “ปราชิก” ดังตัวอย่าง

“มาตราหนึ่ง พระครูภิกษุสามเณร ผิดเมียท่านถึงชำเราชื่อว่าปราชิก ให้สึกออกเสียแล้วให้ไหมโดย พระราชกฤษฎีกา”

(สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, ม.ป.ป.)

นอกจากคำว่า “ผู้เมีย” ที่ปรากฏในพระไอยการลักษณะผู้เมียแล้ว ยังพบคำว่า “ภรรยาสามี” ซึ่งมีความหมายสอดคล้องกัน และใช้ในบริบทเดียวกัน ดังตัวอย่าง

“มาตราหนึ่ง ภริยาสามีมิชอบเนื้อพึงใจกัน เขาจะหย่ากันใช้ตามน้ำใจเขา เหตุว่าเขาทั้งสองนั้น สิ้นบุญกันแล้ว จะจำใจให้อยู่ด้วยกันนั้นมิได้”

(สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, ม.ป.ป.)

คำว่า “ภริยา” สันนิษฐานว่ามาจากภาษาบาลี น่าจะมาจากคำว่า “ภริยา” เหตุที่พระไอยการลักษณะผ้าเมียใช้อักษรวิธีดังกล่าว คาดว่า เกิดจากการคัดลอกและความเข้าใจของอาลักษณ์ ซึ่งขณะนั้น ภาษาไทยยังไม่มีกฎเกณฑ์การเขียนคำที่แน่นอน ทำให้อาลักษณ์ใช้อักษรวิธีตามความเข้าใจของตน ความหลากหลายของอักษรวิธีปรากฏในกฎหมายตราสามดวงด้วยเช่นกัน (กรมศิลปากร, 2521)

เช่น น้ดา น้ดดา อภิญญา อภิญญา ไฟ ไฟย ไฟ เป็นต้น

ในบันทึกรายวันของออกพระวิสุทสุณธร (โกษาปาน) 2229 พบคำว่า “เมีย” ใช้กับภรรยาของ “ผีดาว” มาจากภาษาโปรตุเกส คือ Fidalgo หมายถึง ชนชั้นผู้ดี ข้อมูลส่วนนี้ชี้ชัดว่า “เมีย” เป็นคำทั่วไปใช้ได้ในทุกบริบทและทุกสถานการณ์โดยไม่เกี่ยวข้องกับชนชั้นทางสังคม ดังตัวอย่าง

“ครั้นรับพระทานอาหารแล้ว ปลัดนายกำปั่นมาบอกว่าหญิงเมียผีดาว 7 คน ผีดาว 8 คน จะมาทักท่าน”

“ในวันเดียนั้นหญิงเมียผีดาวคนหนึ่ง แลหญิงชาวเมืองแบรศ 7 คน มาเยียนข้าพเจ้าฯ ก็ส่งปราศรัยตามสมควร”

(ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2562)

สมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้ชำระกฎหมายที่ใช้ในขณะนั้น เรียกว่า “กฎหมายตราสามดวง” เนื้อหาตามที่ปรากฏในฉบับพิมพ์ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองมีทั้งสิ้น 28 เรื่อง ส่วนที่กล่าวถึงกฎหมายลักษณะผ้าเมีย จัดแบ่งประเภทภรรยาออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. เมียกลางเมือง คือ หญิงที่บิดามารดา “กุมมือ” ให้เป็นเมียชาย
2. เมียกลางเมืองนอก คือ ชายขอหญิงมาเลี้ยงเป็นอนุภรรยาหลั่นเมียหลวงลงมา
3. เมียกลางทาศี คือ หญิงมีทุกข์ยากและชายช่วยไถ่มา

ทั้งนี้การกำหนดประเภทของภรรยา แต่ไม่ได้กำหนดประเภทสามีสะท้อนระบบปิตาธิปไตย (patriarchy) หรือระบบสังคมที่เพศชายเป็นผู้มีบทบาทหลักในสังคมไทย และยังเป็นการสืบทอดระบบผ้าเดียวหลายเมีย (polygamy) อย่างต่อเนื่องอีกด้วย

กฎหมายตราสามดวง ปรากฏคำว่า “ภรรยา” ซึ่งเป็นคำในภาษาสันสกฤต ในการกล่าวถึงประเภทภรรยาข้าราชการและพระภรรยาเจ้า ดังตัวอย่าง

“อนึ่งภรรยาข้าราชการ คือ ภรรยาพระราชทาน ภรรยาหลวงก็ดี ถือศักดิ์นาถึงนาผ้าตามบันดาศักดิ์ อนุภรรยาศักดิ์นาถึงภรรยาหลวง ทาสภรรยามีบุตรแล้ว ศักดิ์นาเสมออนุภรรยา”

(กรมศิลปากร, 2521)

“พระภรรยาเจ้าทั้ง 4 พระราชกุมารพระราชนัดดาถวายบังคมถือน้ำในหอพระ กวานั้นนั่งในมังคลาภิเศก”

(กรมศิลปากร, 2521)

ข้อความในส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายลักษณะผ้าเมีย ซึ่งต้องการบังคับใช้ในประชาชนทั่วไป พบใช้คำว่า “ผ้าเมีย” ดังตัวอย่าง

“ผู้เมียหย่ากันแบ่งสิ่งของแลผู้ลักของเมียๆ ลักของผู้”

(กรมศิลปากร, 2521)

ตัวอย่างข้างต้นผู้ศึกษาสันนิษฐานว่า อาจเป็นจุดเริ่มต้นการแยกสถานภาพของ “ภรรยา” และ “เมีย” มีผลโดยตรงต่อความหมายและวิธีใช้คำ คำว่า “ภรรยา” จะใช้กับภรรยาของชนชั้นปกครอง ได้แก่ ภรรยาข้าราชการและพระภรรยาเจ้า หรือภรรยาของพระมหากษัตริย์ที่มีพระกำเนิดเป็นเจ้า (จิรวัดน์ อุตตะมะกุล, 2552)

อย่างไรก็ตามกฎหมายตราสามดวง ปรากฏการใช้ “ภรรยา” โดยไม่เกี่ยวข้องกับชนชั้นทางสังคม ด้วย ดังตัวอย่าง

“อำแดงบ่อมภรรยานายบุญศรีฟื่องหย่านายบุญศรีฯ ให้การแก่พระเกษมว่าอำแดงบ่อมนอกใจทำชู้ด้วยนายราชาอรธแล้วมาฟื่องหย่านายบุญศรีฯ ไม่หยา”

(กรมศิลปากร, 2521)

“อนึ่งผู้ได้รับเอาพระสนมออกจากวังใ้ให้ตัดคอริบเรื่อน ส่วนบุตรภรรยาเอาตัวลงหญาช้าง”

(กรมศิลปากร, 2521)

การใช้คำว่า “ภรรยา” ในข้อความที่เกี่ยวข้องกับอำแดงบ่อมฟื่องหย่านายบุญศรีเป็นส่วนประกาศพระราชปรารภตอนต้นของกฎหมายตราสามดวง จึงอาจมีผลต่อการเลือกใช้คำของอาลักษณ์ ข้อสังเกตอีกประการ คือ “ภรรยา” จะถูกใช้กับคนทั่วไปเมื่อปรากฏพร้อมกับคำว่า “บุตร” อาจเป็นผลจากคำที่เกิดคู่กันและเป็นคำยืมจากภาษาสันสกฤตเช่นเดียวกัน ขณะที่คำว่า “ลูก” จะปรากฏคู่กับ “เมีย” เสมอ

ข้อสังเกตข้างต้น มีข้อมูลสนับสนุนที่น่าสนใจในสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) (2471) ใช้คำว่า “ภรรยา” กับตัวละครที่เป็นชนชั้นปกครองเช่นกัน ตัวอย่างเช่น การใช้คำดังกล่าวเมื่อกล่าวถึงภรรยาของเล่าเหิง ซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์พระเจ้าฮั่นเก๋งเต้

“เล่าเหิงเปนเชื่อพระวงศ์พระเจ้าฮั่นเก๋งเต้ เล่าเหิงตายยังแต่ภรรยา เล่าปีผู้บุตรมีกัตัญญูรักษามารดามีใหื่อนาทร”

(เจ้าพระยาพระคลัง (หน), 2471)

ทั้งนี้ยังพบการใช้คำว่า “สามี” ลักษณะเดียวกับการใช้ “ภรรยา” โดยกล่าวถึงสามีของนางเดียวเสียน คือ ลิโป้ ผู้เป็นยอดขุนศึก จัดเป็นชนชั้นปกครองอีกกลุ่มเช่นกัน ดังตัวอย่าง

“นางเดียวเสียนจึงตอบว่า ซึ่งจะทรมานในชาตินี้ ก็ยิงใ้ความลำบากนัก เพราะเจ้ากรรมมาตามทนชาตินี้บุญน้อยแล้วมีใดอยู่ปรนิบัติทานผู้เปนสามี”

(เจ้าพระยาพระคลัง (หน), 2471)

ในประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2410 คือ พระราชบัญญัติเรื่องผู้ชายเมียบิดามารดาชายบุตร (ม.ป.ป.) พบการใช้คำว่า “ภรรยา” ร่วมกับ “ผู้” และใช้กับหญิงที่เป็นภรรยาชนชั้นใดก็ได้ สันนิษฐานว่า อาจทำให้คำว่า “ภรรยา” มีความหมายทั่วไป (generalization) และปรากฏใช้ได้หลากหลายบริบท

“ครันความทราบใ้ฝ่าลองรุลีพระบาทดังนี้ จึงทรงพระราชดำริหว่าผู้ลักเอาชื่อภรรยาไปชายภรรยาไม่ใดรู้ใ้ใดเห็นด้วย จะเรียกว่าเปนเรื่อนเปี้ยใมควร”

(หอพระสมุดวชิรญาณ, 2562)

อย่างไรก็ตามคำว่า “เมีย” ยังคงปรากฏคู่กับ “ผู้” ในประกาศเรื่องเดียวกันนี้เช่นกันทำให้เห็นการปะปนในการเลือกใช้คำ ซึ่งน่าจะเป็นผลจากการเลือกใช้ของผู้ใช้ภาษา ณ ขณะนั้น

คำว่า “ผัวเมีย” จากกฎหมายลักษณะผัวเมียในอดีตที่ผ่านมา รองรับสถานภาพของอนุภรรยาไว้ด้วย ซึ่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม กฎหมายลักษณะผัวเมีย พุทธศักราช 2473 เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของระบบหนึ่งผัวหลายเมียของสังคมไทย และส่งผลทางตรงต่อความหมายของคำดังกล่าวในทางนิติบัญญัติ พระราชบัญญัติฉบับนี้ใช้คำว่า “สามีภรรยา” ดังตัวอย่าง

“มาตรา 27 ฐานะภรรยา หลวงในการสมรสที่ได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้ ท่านว่ามีได้ต่อเมื่อสามีได้จดทะเบียนแสดงไว้ในเวลาจดทะเบียนสมรส หรือในเวลาใดที่ยังเป็นสามีภรรยากันอยู่

ถ้าสามีมีภรรยาหลวงอยู่แล้ว ท่านว่าการจดทะเบียนภรรยาอื่นเป็นภรรยาหลวงอีกย่อมไม่มีผล แต่ทั้งนี้ไม่เป็นเหตุให้เสื่อมสิทธิของบุคคลภายนอก”

(พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม กฎหมายลักษณะผัวเมีย พุทธศักราช 2473, 2473)

อย่างไรก็ตามในทางพฤตินัยกฎหมายอนุโลมให้ชายสามารถมีภรรยาได้หลายคนแต่กฎหมายรับรองสถานภาพของภรรยาหลวงเท่านั้น อันเป็นผลให้ความหมายของสามีภรรยาเปลี่ยนแปลงไปด้วยและเป็นจุดเริ่มต้นของระบบผัวเดียวเมียเดียว (monogamous) ในสังคมไทย

นอกจากนี้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว บังคับใช้ในปัจจุบัน บัญญัติหน้าที่ตามกฎหมายที่ “สามีภรรยา” พึงปฏิบัติต่อกัน อาทิ มาตรา 1461 ต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน หรือมาตรา 1463 หากศาลสั่งให้ฝ่ายใดเป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ อีกฝ่ายย่อมเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ ผลจากการบัญญัตินี้จึงทำให้ความหมายของสามีภรรยา กว้างขึ้นในทำเนียบภาษากฎหมาย ทั้งนี้การหย่าร้างตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม กฎหมายลักษณะผัวเมีย พุทธศักราช 2473 และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว จะเกิดขึ้นเมื่อเป็นการหย่าร้างระหว่างชายหญิงที่จดทะเบียนสมรสด้วยเช่นกัน

ข้อสังเกตสำคัญ คือ กฎหมายลักษณะผัวเมียตั้งแต่ปี 2473 เป็นต้นมา จะใช้คำว่า “สามี” คู่กับ “ภรรยา” เสมอ ซึ่งเป็นคำยืมจากภาษาบาลี ทำให้เกิดการใช้ชุดคำที่เข้าคู่กัน และใช้คำชุดนี้ในกฎหมายฉบับอื่นๆ ที่กล่าวถึงสามีภรรยาด้วย อาทิ พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาและคุ้มครองสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2562

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการในมุมมองกฎหมายปัจจุบัน คือ ความหมายของสามีภรรยาถูกจำกัดเฉพาะเพศชายและหญิงโดยกำเนิดเท่านั้น แม้ว่าสังคมขณะนี้จะเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางเพศ เห็นได้จากร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต ให้ความหมายของ “คู่ชีวิต” ไว้ดังนี้

“คู่ชีวิต หมายความว่า บุคคลสองคนซึ่งเป็นเพศเดียวกันโดยกำเนิดและได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้”

(กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, ม.ป.ป.)

ข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า “สามีภรรยา” มีปัจจัยเกี่ยวกับเพศเป็นตัวกำหนดด้วย แม้ว่าในทางปฏิบัติบุคคลที่มีเพศเดียวกันโดยกำเนิดจะใช้ชีวิตหรือมีความสัมพันธ์ที่บุคคลดังกล่าวเรียกว่าเป็นความสัมพันธ์ฉันสามีภรณาก็ตาม

มิติของ “ผัวเมีย” ในภาษาไทยปัจจุบัน

ภาษามีพลวัตหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงของภาษาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปกติ ซึ่งผู้ใช้ภาษาสามารถเห็นการเปลี่ยนแปลงของภาษาได้ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสามารถพัฒนาต่อไปทำให้ระบบภาษาเปลี่ยนแปลงหรืออาจไม่มีผลกระทบใดๆ ก็ได้

การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดจากคำว่า “ผัวเมีย” เป็นการเปลี่ยนแปลงทางความหมายซึ่งส่งผลต่อการใช้ด้วย นอกจากความหมายที่ปรากฏในกฎหมายลักษณะผัวเมียและเอกสารเชิงประวัติต่างๆ แล้วในภาษาไทยปัจจุบันคำดังกล่าวก็มีการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจเช่นกัน

รูปภาษาอีกหนึ่งรูปภาษาที่หมายถึง “ผัว” คือ “สามี” ผู้ศึกษาตั้งข้อสังเกตว่า คำนี้ไม่เกิดข้อถกเถียงทางด้านการใช้คำ เนื่องจากระบุไว้อย่างชัดเจนว่า “สามี” เป็นคำราชาศัพท์ (สำนักราชบัณฑิตยสถาน, 2563) สำหรับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์เท่านั้น ขณะที่คำว่า “สามีภรรยา” ถูกนำมาใช้เป็นภาษาทางการ เห็นได้จากการใช้คำนี้ในหนังสือราชการ หรือเอกสารที่เป็นทางการของหน่วยงานต่างๆ รวมถึงงานเขียนเชิงวิชาการ ดังตัวอย่าง

“การรับรองให้ผู้รับรองตรวจสอบว่า ผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อเป็นคณะกรรมการ / คณะทำงาน มีส่วนเกี่ยวข้องกับฐานะ สามี ภรรยา บุตร หรือพี่น้อง กับผู้มีส่วนได้เสียและการมีผลประโยชน์ทับซ้อนหรือไม่”

(สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2559)

“คดีปกครองที่ได้นำมาเล่าสู่กันฟังในคอลัมน์กฎหมายใกล้ตัวฉบับนี้ เป็นคดีพิพาทเกี่ยวกับผู้เสนอราคาที่เป็นสามีภรรยาโดยชอบด้วยกฎหมาย”

(ปฎิญญาภา ไชยคำมี, 2556)

ผลจากการใช้คำว่า “สามีภรรยา” ตามลักษณะข้างต้น ทำให้คำว่า “ผัวเมีย” กลายเป็นภาษาไม่เป็นทางการ หรือภาษาพูด แม้ว่าคำดังกล่าวจะเป็นคำดั้งเดิมในภาษาไทยก็ตาม ประเด็นนี้สันนิษฐานว่าเกี่ยวข้องกับศักดิ์ศรี (prestige) ของภาษา (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2545) ซึ่งผู้ใช้ภาษาถือว่าภาษาบาลีสันสกฤตมีศักดิ์ศรีเหนือภาษาไทย ทำให้คำว่า “สามีภรรยา” นำไปใช้ในการสื่อสารที่เป็นทางการ และผู้ใช้ภาษายอมรับว่ามีความสุภาพเหนือกว่า “ผัวเมีย”

หากพิจารณาอย่างลึกซึ้ง พบว่า ระดับความสุภาพของคำว่า “ผัว” และ “เมีย” ก็แตกต่างกัน ซึ่งเป็นประเด็นถกเถียงในสังคมออนไลน์อย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เป็นผลสืบเนื่องมาจากระบบปีตาธิปไตยในสังคมไทยที่มีผลเกี่ยวเนื่องมาถึงการใช้ภาษา ทำให้การเรียก “ผัว” จากฝ่ายหญิง เป็นสิ่งต้องห้ามหรือไม่ควรกระทำ แต่การเรียก “เมีย” จากฝ่ายชาย เป็นสิ่งที่กระทำได้ตามปกติ

นอกจากนี้คำว่า “ผัวเมีย” ยังเกิดการขยายความหมายอย่างชัดเจน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายของ “ผัว” และ “เมีย” ไว้ดังนี้

“ผัว หมายถึง น. สามี, ชายที่เป็นคู่ครองของหญิง, คู่กับ เมีย.”

“เมีย หมายถึง น. ภรรยา, หญิงที่เป็นคู่ครองของชาย, คู่กับ ผัว.” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

จากความหมายข้างต้นอาจอนุมานได้ว่า “ผัวเมีย” มีผลผูกพันทางนิตินัยและพฤตินัยต่อกัน คำว่า “ผัวเมีย” ในภาษาไทยปัจจุบัน เกิดการขยายความหมายแบบกว้างออก เนื่องจากสามารถใช้คำดังกล่าวกับความสัมพันธ์ของคู่รักที่คบหาดูใจกัน อาจสื่อถึงพฤตินัยหรือเพศสัมพันธ์ด้วย ดังที่บุรินทร์ นาคสิงห์ (2561) เสนอทัศนะว่า การใช้ “ผัวเมีย” ลักษณะนี้สะท้อนความใกล้ชิดและความเป็นพวกพ้องของผู้ใช้ภาษา

คำว่า “ผัวเมีย” ได้ขยายความหมายต่อไปอีก โดยเฉพาะคำว่า “ผัว” สามารถใช้เรียกฝ่ายชายที่ฝ่ายหญิงหรือเพศเดียวกันชื่นชอบโดยไม่จำเป็นต้องคบหากัน ดังนั้น มุมมองของคำว่า “ผัวเมีย” ในภาษาไทยปัจจุบันจึงไม่จำกัดอยู่ที่การเป็นคู่ครองและการมีเพศกำเนิดเดียวกันเท่านั้นเห็นได้จากการสนทนาในชีวิตประจำวันและการตอบโต้ในสังคมออนไลน์ ดังตัวอย่าง

“ที่สุดของผัวทิพย์ (“ทิพย์” ทำหน้าที่เป็นคำวิเศษณ์ในภาษาไทยปัจจุบัน หมายถึง จินตนาการของผู้ใช้ภาษาหรือสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นจริง ดังนั้น “ผัวทิพย์” จึงหมายถึง สามีนจินตนาการ) ซิริยวาย เพื่อนๆ ให้ใครเพราะอะไรคะ 5 วินาทีตอบค่ะ”

(T-Pageant Club FB, 2564)

การขยายความหมายของคำว่า “ผัว” นำไปสู่วลี “สามีแห่งชาติ” นิยมใช้เรียกฝ่ายชายที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มนักแสดงและนักร้อง ผู้ศึกษาตั้งข้อสังเกตว่า การเลือกใช้คำว่า “สามี” แทน “ผัว” ในวลีข้างต้น เป็นการยกสถานะของบุคคลผ่านแนวคิดศักดิ์ศรีของภาษา เพื่อแสดงความนิยมของประชาชนส่วนใหญ่ที่มีต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ดังตัวอย่าง

“บทเท่งจนสาวกรีด! รวมเหล่าดารา ขึ้นแท่นสามีแห่งชาติ เพราะตัวละครนำพา”

(Undubzapp, 2564)

พลวัตอีกประการของคำว่า “ผัว” คือ สามารถใช้เรียกเพศหญิงได้เช่นกัน โดยเป็นเพศหญิงที่บุคคลทั่วไปเห็นว่า มีบุคลิกหรือเสน่ห์ดึงดูด (sex appeal) คล้ายเพศชาย ซึ่งไม่จำกัดเพศวิถีของฝ่ายหญิงที่ถูกเรียก ดังตัวอย่าง

“(ชื่อบุคคล) เป็นดีเจที่ ฎุเก้ต ลุคก็ค็ือโซผัวมากก ภาพจ้าน้องมะลิแสนหวานหายไปเลยชอบอะความ Age gap relationship คุณम्म้เท่มาก”

(ใต้เตียงดารา, 2564)

พลวัตข้างต้นส่งผลต่อการขยายความหมายของคำว่า “เมีย” ในภาษาไทยปัจจุบันด้วยทำให้ “เมีย” สามารถใช้เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเพศหญิง รวมถึงแสดงความชื่นชอบต่อบุคคลสาธารณะเพศหญิงที่สังคมลงความเห็นว่า มีลักษณะของ “ผัว” ดังตัวอย่าง

“ขอสมัครเป็นเมียคุณम्म้อีกคนคะ” “ขอสมัครเป็นเมียทิพย์ 1 อัตร่า หล่อมากแม่”

(ใต้เตียงดารา, 2564)

นอกจากนี้ “ภริยา” และ “ภรรยา” ที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 มีความหมายตรงกันทุกประการ แต่ผู้ใช้ภาษาใช้คำดังกล่าวแตกต่างกัน อาจอนุมานได้ว่า ผู้ใช้ภาษาแยกความหมายของคำนี้ออกจากกัน โดยคำว่า “ภรรยา” มักใช้กับภรรยาของบุคคลทั่วไป ขณะที่ “ภริยา” พบใช้กับภรรยาของชนบุคคลระดับสูง อาทิ ประธานาธิบดี ทูตประจำประเทศต่างๆ ดังตัวอย่าง

“สภากาชาดไทย ร่วมกับ คณะภริยาทูตประจำประเทศไทย จัด งานออกร้านคณะภริยาทูต ครั้งที่ 54 ชวนช้อปสินค้านานาชาติจากทั่วโลกโดยไม่ต้องเดินทาง”

(กรุงเทพธุรกิจ, 2564)

“นางบริจิตต์ มาครง ภริยาประธานาธิบดี เอ็มมานูเอล มาครง ของฝรั่งเศส มีผลโควิด-19 เป็นบวก”

(ประชาชาติธุรกิจ, 2564)

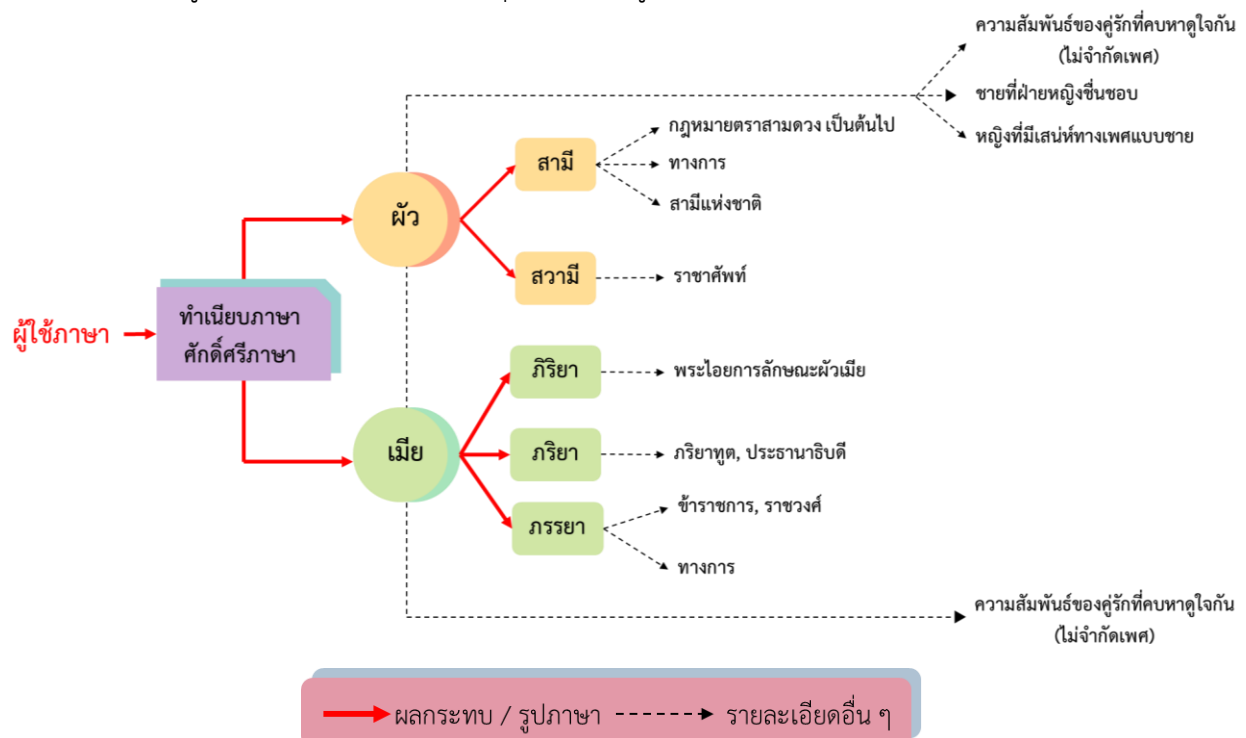
ประเด็นข้างต้นพรทิพย์ เดชทิพย์ประภาพ (ม.ป.ป.) นักวรรณศิลป์ชำนาญการ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา เคยเสนอทัศนะไว้ว่า ผู้ใช้ภาษาแยกความหมายและการใช้คำว่า “ภรรยา” และ “ภริยา”

เป็นความเข้าใจผิด เนื่องจากทั้งสองคำล้วนหมายถึง เมียหรือหญิงที่เป็นคู่ครองของชายทั้งสิ้น ไม่มีการแยกแยะว่าคำใดหมายถึงคู่ครองของบุคคลทั่วไปหรือบุคคลระดับสูง

อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงทางภาษาที่น่าสนใจ และเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติของทุกภาษา ผู้ใช้ภาษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ภาษาเกิดการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น และจะส่งผลโดยตรงต่อความหมายของคำจนความหมายใหม่เด่นชัดหรือความหมายเก่าหายไป อาจทำให้เกิดการบัญญัติความหมายใหม่ในพจนานุกรม เป็นผลให้ความหมายใหม่ได้รับการยอมรับจากสังคมและใช้สื่อสารในหลากหลายบริบทมากขึ้นได้เช่นกัน

บทสรุป

ความหมายของ “ผัวเมีย” เป็นผลจากการใช้ของผู้ใช้ภาษา ซึ่งมีทำเนียบภาษาเป็นเครื่องกำกับ ดังนั้นความหมายหรือการใช้ในทำเนียบภาษาหนึ่ง อาจแตกต่างจากอีกทำเนียบภาษาก็ได้ สะท้อนให้เห็นจากความหมายของคำดังกล่าวในกฎหมายลักษณะผัวเมีย เอกสารเชิงประวัติแต่ละสมัย และภาษาไทยปัจจุบัน จากสังคมออนไลน์ต่างๆ นอกจากการใช้รูปภาษา “ผัวเมีย” แล้ว ภาษาไทยยังรับคำยืมจากภาษาบาลีสันสกฤตมาใช้ คือ “สามี” “ภรรยา” และ “ภริยา” ซึ่งได้รับการยอมรับในปัจจุบันว่า “สามีภรรยา” จัดเป็นคำสุภาพ เห็นได้จากการใช้ในเอกสารราชการหรือบริบทการสนทนาที่เป็นทางการ ประเด็นดังกล่าวเกี่ยวข้องกับศักดิ์ศรีภาษาที่ผู้ใช้ภาษาตระหนักว่าภาษาที่รับมามีศักดิ์ศรีสูงกว่าภาษาเดิม นอกจากนี้คำว่า “ผัว” “เมีย” “สามี” “ภรรยา” และ “ภริยา” ยังเกิดการขยายความหมายในภาษาไทยปัจจุบันอย่างชัดเจน คำข้างต้นสามารถใช้ได้ในหลากหลายบริบท และส่งผลต่ออรรถลักษณะของคำ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางภาษาจึงเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ โดยมีผู้ใช้ภาษาเป็นปัจจัยสำคัญ สรุปลักษณะความรู้ครั้งนี้ ดังในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 สรุปลักษณะของคำว่า “ผัวเมีย”

เอกสารอ้างอิง

- กมลวรรณ อยู่วัฒน์นะ. (ม.ป.ป.). **กฎหมายลักษณะครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ. (ม.ป.ป.). **บันทึกหลักการและเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติการจดทะเบียนคู่ชีวิต พ.ศ..** แหล่งที่มา http://www.rlpd.go.th/rlpdnew/images/rlpd_5/2561/5.11.2561.pdf. สืบค้นเมื่อ 30 เม.ย. 2564.
- กรมศิลปากร. (2521). **กฎหมายตราสามดวง**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2555). **ไตรภูมิกถา พระราชนิพนธ์พญาสิทธิไทย**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- กรุงเทพธุรกิจ. (24 มีนาคม 2564). **'ภริยาหลุด'...ชวนซื้อปลิ้นค้าจากทั่วโลกโดยไม่ต้องเดินทาง**. กรุงเทพธุรกิจ. แหล่งที่มา <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/928957>. สืบค้นเมื่อ 30 เม.ย. 2564.
- คณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่. (2526). **ธรรมมูลกัณฑ์ไตร**. เชียงใหม่: คณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- จรัลวิไล จรุงโรจน์. (2557). **ภาษาในบริบทสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จิรวัดน์ อุดตมะกุล. 2552. **พระภรรยาเจ้าและสมเด็จพระเจ้าฟ้าในรัชกาลที่ 5**. กรุงเทพมหานคร: ศิลปวัฒนธรรม.
- เจ้าพระยาพระคลัง (หน). (2471). **สามก๊ก**. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- ใต้เตียงดารา. (2564). **ความผิดของคุณम्म**. แหล่งที่มา <https://www.facebook.com/underbedstar>. สืบค้นเมื่อ 27 เม.ย. 2564.
- ทูนศรี บัณษ. (2535). **การศึกษาความหมายในกฎหมายจารีต "มังรายศาสตร์"**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประชาชาติธุรกิจ. (10 มกราคม 2564). **บริจิตต์ มาครง ภริยาประธานาธิบดีฝรั่งเศส ผลโควิดเป็นบวก**. ประชาชาติธุรกิจ. แหล่งที่มา <https://www.prachachat.net/world-news/news-591438>. สืบค้นเมื่อ 30 เม.ย. 2564.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2515). **มังรายศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2524). **มังรายศาสตร์ ฉบับถอด**. เชียงใหม่: วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- ปัญญาภา ไชยคำมี. (2556). **สามีภรรยาต่างคนต่างยื่นเสนอราคา..ถือว่ามีผลประโยชน์ร่วมกัน**. **วารสารกรมประชาสัมพันธ์**. (กันยายน). 1-3.
- ปริญทร์ นาคสิงห์. (14 กุมภาพันธ์ 2561). [สัมภาษณ์โดย พีพีทีวี]. **"ผัว-เมีย" นิยามฉบับวัยรุ่นยุค 4.0**. แหล่งที่มา <https://today.line.me/th/v2/article/lwXWBL>. สืบค้นเมื่อ 27 เมษายน 2564.
- พรทิพย์ เดชทิพย์ประภาพ. (ม.ป.ป.). **ภรรยา กับ ภริยา เหมือนหรือต่างกันอย่างไร**. แหล่งที่มา <http://legacy.orst.go.th/?knowledges>. สืบค้นเมื่อ 4 เมษายน 2564.
- พรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์. (2550). **จิตวิทยาครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม กฎหมายลักษณะผัวเมีย พุทธศักราช 2473. (2473). **ราชกิจจานุเบกษา** เล่ม 47 หน้า 399 – 414 (22 ก.พ. 2473).

- พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาและคุ้มครองสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2562. (2562). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 136 ตอนที่ 67 ก หน้า 171 – 191 (22 พ.ค. 2562).
- พีพีทีวี. (14 กุมภาพันธ์ 2561). “**ฝั้ว-เม็ย**” **นิยามฉบับวัยรุ่นยุค 4.0**". พีพีทีวี. แหล่งที่มา <https://today.line.me/th/v2/article/lwXWBL>. สืบค้นเมื่อ 27 เม.ย. 2564.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน
- แลงการ์ด โรแบร์ต. (2489). **ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2550). **จารึกลานเงินเสด็จพ่อพระยาสอย**. แหล่งที่มา http://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/43. สืบค้นเมื่อ 29 มี.ค. 2564.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2562). **จารึกพ่อขุนรามคำแหง**. แหล่งที่มา http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=47. สืบค้นเมื่อ 29 มี.ค. 2564.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2562). **บันทึกรายวันของออกพระวิสุทสุนทร (โกษาปาน)**. แหล่งที่มา <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/4184>. สืบค้นเมื่อ 29 เม.ย. 2564.
- สถาบันนิติธรรมศาสตร์. (2564). **ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันนิติธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (ม.ป.ป.). **200 ปี กฎหมายตราสามดวง**. แหล่งที่มา <http://web.krisdika.go.th/pdfPage.jsp?type=act&actCode=40>. สืบค้นเมื่อ 29 เม.ย. 2564.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2563). **ราชาศัพท์ ฉบับราชบัณฑิตยสภา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2559). **คู่มือระเบียบสำนักงานสถิติแห่งชาติว่าด้วยการป้องกันการมีผลประโยชน์ทับซ้อนของบุคลากรในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- หอพระสมุดวชิรญาณ. (2562). **ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 ภาค 7 ประกาศพระราชบัญญัติเรื่องฝั้วชายเม็ย บิดามารดาชายบุตร**. แหล่งที่มา <https://vajirayana.org>. สืบค้นเมื่อ 4 เม.ย. 2564.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2544). **ภาษาศาสตร์สังคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Undubzapp. (2564). **บทเท่จนสาวกรี้ด! รวมเหล่าดาราร ขึ้นแท่นสามีแห่งชาติ เพราะตัวละครนำพา**. แหล่งที่มา <https://undubzapp.com/สามีแห่งชาติ2020/>. สืบค้นเมื่อ 30 เม.ย. 2564.
- T-Pageant Club FB. (2564). **ฝั้วทิพย์**. แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/groups/tpageant>. สืบค้นเมื่อ 27 เม.ย. 2564.